

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента кандидата юридичних наук, доцента
Грушко Мальвіни Валеріївни
на дисертацію Бурдюжа Олександра Миколайовича на тему:
«Міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293
«Міжнародне право»**

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи «Міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги» не викликає сумнівів, оскільки питання міжнародно-правового регулювання надання гуманітарної допомоги в умовах глобалізації та гуманітарної кризи є надзвичайно важливим та практичним. Забезпечення права на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг і житло для кожного є зобов'язанням в першу чергу держави. Держави-учасниці Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. зобов'язані вживати належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права. В умовах гуманітарної кризи надання гуманітарної допомоги є загальноновизнаною міжнародною практикою. З найдавніших часів людство зіштовхується з гуманітарними катастрофами, кількість котрих постійно зростає, а відповідно й чисельність осіб, які потребують гуманітарної допомоги. Так, за оцінками Глобального гуманітарного огляду в 2024 році цей показник сягнуло близько 300 мільйонів людей. Починаючи з 2007 року, гуманітарні потреби людства збільшилися у п'ять разів, а кожна одна з 23 людей у світі потребує гуманітарної підтримки, що актуалізує питання її надання в сучасних умовах. На початку XXI століття людство існує в геополітичних реаліях, які характеризуються активізацією масштабних викликів світовому порядку, серед яких численні збройні конфлікти в різних регіонах Земної кулі, загрозливе погіршення якості навколишнього природного середовища, масштабні катастрофи природного та техногенного характеру від яких потерпає та потребує допомоги величезна кількість людей. Гуманітарна допомога організовується після надзвичайних ситуацій та гуманітарних криз, і у першу чергу спрямовується на порятунок життя, полегшення страждань, допомогу людям з гідністю долати важкі обставини, запобігання виникненню або поширенню епідемій і т. д.

Автор дисертаційного дослідження розглядає даний механізм крізь призму дослідження генези становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання можливості надання гуманітарної допомоги, міжнародно-правового співробітництва держав у сфері надання гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та кризи, спричиненої катастрофами стихійного або

техногенного походження, співробітництво Європейського Союзу в сфері надання гуманітарної допомоги. Олександр Миколайович обґрунтовує виокремлення міжгалузевого інституту «гуманітарної допомоги» в системі міжнародного права, який охоплює надання гуманітарної допомоги як в межах збройного конфлікту та поза його межами за нормами міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права (постконфліктне врегулювання), міжнародного екологічного права.

Питання безперешкодного надання гуманітарної допомоги, яке гарантоване нормами міжнародного права є актуальним та важливим напрямком політики кожної держави.

Важливо розуміти, що ключове правило для обох ворогуючих сторін – розрізняти учасників воєнних дій та мирне населення. Відтак мирне населення має невід’ємне право на життєво важливі послуги та речі: воду, продукти, медичну допомогу, безпечний притулок. Саме тому держави не мають умисно перешкоджати постачанню гуманітарної допомоги; сприяти тому, щоб гуманітарну допомогу якомога доставили швидко і без перешкод; гарантувати вільне і безпечне пересування персоналу, який надає гуманітарну допомогу.

Як відомо, в збройному конфлікті на території України питання дотримання мінімальних міжнародно-правових стандартів прав людини та відповідно міжнародних зобов’язань постало неабияк гостро. Їх не дотримання можуть потенційно вважатись міжнародним злочином в порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Ці порушення повинні тягнути за собою відповідальність держави-агресора – РФ, зокрема індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, які перешкоджають певним категоріям осіб отримати гуманітарну допомогу.

Тому, наукове дослідження щодо міжнародно-правового регулювання надання гуманітарної допомоги є надзвичайно важливим та дійсно перспективний напрямком наукових досліджень як в сучасному міжнародному праві, так й національному праві. Хоча витoki формування міжнародно-правового механізму надання гуманітарної допомоги сягають стародавніх часів та отримали відповідне відображення ще у філософських гуманістичних доктринах різних філософів, актуальність цього питання не втрачена. Тому комплексне монографічне дослідження цього питання лише збагатить та примножить здобутки у вітчизняній юридичній науці.

Мета дисертаційної роботи, яка полягала в комплексній всебічній характеристиці міжнародно-правового механізму гуманітарної допомоги, з’ясування його правової природи та визначення особливостей розкрита через логічно побудований план та отримані висновки, відповідно поставленні завдання досягнуті.

Позитивною характеристикою даного дисертаційного дослідження є його інноваційність. **Наукова новизна дисертаційного дослідження** полягає в тому, що доведено, що в системі міжнародного права виокремився міжгалузевий інститут «гуманітарна допомога» та визначена його структура:

- сформульовано авторське визначення поняття «гуманітарна допомога», як заходи з надання громадянам (цивільним або військовим) життєво необхідних предметів споживання (продуктів харчування, засобів гігієни, тощо) та /або притулку, та/ або психосоціальної підтримки та освіти та/або медичних, транспортних та інших життєво необхідних послуг у разі катастрофи будь -якої етіології, або заходи щодо поновлення якості довкілля, що здійснюються іноземними та вітчизняними донорами відповідно до принципів надання гуманітарної допомоги з метою забезпечення життя з гідністю, або сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни. Визначено співвідношення цієї категорії із суміжними правовими категоріями;
- обґрунтовано всеосяжне комплексне використання кластерного підходу в сфері надання та координації гуманітарної допомоги та розширення системи кластерів таким чином: 1. Продовольча безпека; 2. Здоров'я; 3. Логістика; 4. Освіта; 5. Харчування; 6. Захист; 7. Укриття; 8. Вода, санітарія; 9. Табори для розселення; 10. Відновлення; 11. Навчання; 12. Комунікації у надзвичайних ситуаціях 13. Розмінування; 14. Юридична допомога 15 Навколишнє природне середовище. 16. Військовополоненні та зниклі без вісті; 17 Повернення незаконно депортованих громадян, зокрема дітей; 18 Робота. Бізнес 19. Енергетика;
- обґрунтовано положення щодо кваліфікації перешкоджання наданню гуманітарної допомоги, її незаконного привласнення або перешкоджання гуманітарному доступу, як нелюдського поводження, тобто міжнародного злочину проти людяності.

У структурі роботи послідовно досліджуються зазначені грані проблеми і на цій основі формуються самостійні авторські висновки.

Методологічною основою дисертаційної роботи стали філософські, загальнонаукові і спеціально юридичні методи та підходи наукового дослідження такі як діалектичний та історичний методи, метод системного аналізу та синтезу, логіко-семантичний метод, порівняльний та синергетичний методи. Структура дисертаційної роботи логічнообумовлена заявленою метою і переліком поставлених завдань дослідження, зокрема здійснити дослідження генези надання гуманітарної (благочинної) допомоги, надати характеристику основних етапів її розвитку; сформулювати визначення поняття «гуманітарна допомога» та виокремити її від суміжних правових понять; виявити місце міжнародно- правового регулювання надання гуманітарної допомоги в системі міжнародного права та обґрунтувати доцільність виділення міжгалузевого інституту «гуманітарна допомога» в системі міжнародного права; розкрити особливості міжнародно-правового механізму надання гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів в контексті військової агресії рф проти України; охарактеризувати міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги, як відповіді на новітні виклики та загрози, пов'язані з катастрофами природного та антропогенного

походження, зокрема військовою агресією РФ проти України; дослідити діяльність Європейського союзу в сфері захисту від природних та техногенних катастроф та виявити місце гуманітарної допомоги в Механізмі цивільного захисту ЄС; здійснити дослідження питання участі України в Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації запропоновані різні напрями вдосконалення від науково-дослідницької та навчальної роботи (для подальшого опрацювання питання міжнародно-правового регулювання надання гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту та у мирний час у науці міжнародного права; при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне право», «Міжнародне право прав людини», «Міжнародне гуманітарне право», «Міжнародне екологічне право») до нормотворчої та правозастосовчої діяльності (для уточнення та доповнення положень міжнародного та українського права в сфері надання гуманітарної допомоги; для удосконалення діяльності суб'єктів надання гуманітарної допомоги).

Автором опрацьована достатня кількість наукових праць (монографій, статей, підручників) зарубіжних та вітчизняних дослідників для здійснення власних авторських висновків. Використовувалися матеріали (доповіді і повідомлення) наукових конференцій.

Теоретичним підґрунтям слугували наукові праці з теорії держави та права, філософії права та галузевих наук. Емпіричною базою дослідження зазначено міжнародно-правові акти універсального характеру, міжнародно-правові акти регіонального характеру.

В цілому, аналізуючи дисертаційну роботу, можна з впевненістю стверджувати, що завдання, які ставив перед собою автор, виконані. Олександр Миколайович чітко визначив об'єкт і предмет дослідження, що дозволило йому зробити свою наукову ідею цілісною, обґрунтованою, донести до наукової громадськості власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском у розвиток вітчизняної міжнародно-правової науки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 4 наукових статтях, перелік яких затверджено МОН України, та 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, що свідчить про достатній рівень дисертаційного дослідження та належний рівень апробації її результаті.

Структура дисертації побудована згідно з логікою викладання матеріалу і завершується чітко сформульованими висновками. Усі теоретичні та практичні результати, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Структурно дисертація складається з анотації на двох мовах – українською й англійською, вступу, трьох розділів, які включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації 167 сторінок, з них основного тексту 142 сторінок, список використаних джерел складає 207 найменувань і розташований на 22 сторінках.

У дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації тощо.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити деякі зауваження чи дискусійних положень, які потребують уточнення здобувачем в процесі публічного захисту, зокрема:

1. Уявляється доцільним уточнення змісту використаного автором терміну «гуманітарний доступ».

2. Автор досліджує проблему розуміння та вдосконалення міжнародно – правового механізму надання гуманітарної допомоги, але не охоплює питання регулювання отримання гуманітарної допомоги, що потребує деталізації авторської позиції з цього питання.

3. Сучасний дискурс з прав людини відбувається в контексті зародження глобального світового порядку, а тому є важливим питання щодо відповідальності за міжнародні злочини. На думку автора, перешкоджання наданню гуманітарної допомоги, її незаконне привласнення або перешкоджання гуманітарному доступу, слід кваліфікувати як нелюдське поводження, тобто міжнародний злочин проти людяності. Це положення потребує додаткової аргументації, адже умисне спрямування нападів на персонал, об'єкти, матеріали, підрозділи або транспортні засоби, задіяні в наданні гуманітарної допомоги чи в місії з підтримання миру відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, доки вони мають право на захист, яким користуються цивільні особи або цивільні об'єкти згідно з міжнародним правом збройних конфліктів відповідно ст. 8 Римського статуту визнається воєнним злочином.

Водночас потрібно зазначити, що наведені недоліки суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертації. Наведені зауваження можуть бути предметом подальших досліджень автора.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження виконано у межах наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016-2020 роки «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) та науково-дослідної теми кафедри міжнародного та європейського права «Міжнародне право та захист прав людини в цифрову еру» на 2021-2025 роки.

Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному опрацюванні джерел нормативного і науково-теоретичного характеру з проблематики дисертаційного дослідження.

Загалом, слід констатувати, що дисертація Олександра Миколайовича «Міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги» є комплексною і завершеною науковою працею, яка містить низку нових, актуальних та перспективних результатів, що свідчать про високий науковий рівень дослідження та важливе значення для сфери юриспруденції та міжнародного права в цілому.

Дисертація Бурдюжа Олександра Миколайовича на тему «Міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги» відповідає спеціальності 293 «Міжнародне право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), а її автор Олександр Миколайович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – «Міжнародне право».

Рецензент:

**к.ю.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Мальвіна ГРУШКО